

Indië Lezing, 8 maart 2016, Amsterdam

*Herdenking vanuit het oogpunt van Japanse Nakomelingen*

Aya Ezawa, Universiteit Leiden

Mijn doel in deze lezing is een beeld schetsen van de ervaringen van Japans-Indische Nakomelingen in Nederland. Er is weinig bekend over Japans-Indische Nakomelingen, en ik hoop, op basis van mijn onderzoek van zowel Nederlandse als Japanse bronnen, tot een betere begrip van de ervaringen van deze groep oorlogskinderen bij te kunnen dragen, en de geschiedenis van de Japanse bezetting vanuit het oogpunt van Japans-Indische Nakomelingen te kunnen belichten.

Japans-Indische Nakomelingen

Ik begin met een kort verhaal over de omstandigheden rondom de geboorte van Japans-Indische Nakomelingen. Japans-Indische Nakomelingen zijn geboren tussen 1944 en 1946, tijdens en na de Japanse bezetting van Nederland Indië. De meeste moeders van Japanse Nakomelingen zijn van Indische afkomst, vaak met zowel Nederlandse als Indonesische voorouders. Er zijn ook Indonesische moeders van Japanse kinderen, waarvan een kleinere aantal in Nederland kwam wonen. De meeste Indische moeders waren zogenoemde buitenkampers; zij wonden tijdens de Japanse bezetting vaak nog thuis, samen met hun moeders, en jongere broers en zussen. Omdat de meeste vaders en oudere broers van deze moeders opgeroepen werden door de KNIL, gingen zij ook in de meeste gevallen buiten huis werken om hun gezin te kunnen steunen. Veel moeders werkten in kantoorbanen, en hebben de vaders van hun kinderen op hun werkplek leren kennen.

De vaders van Japans-Indische Nakomelingen waren in de meeste gevallen geen beroepsmilitairen, maar Japanse mannen die in burgerlijke functies voor het Japanse militair werkten. Zij waren vaak hoog opgeleid, en hadden een relatief hoge rang; zij waren dus geen gewone soldaten. Veel vaders werkten in transport, distributie van goederen, of andere beroepen waarmee zij door hun werkzaamheden met de plaatselijke bevolking in aanraking kwamen. Een belangrijke uitzondering zijn vaders die voor de kenpeitai, de Japanse militaire politie werkten; maar ook in dit geval is kenmerkkelijk dat zij door hun werkzaamheden in de Indische samenleving Indische vrouwen tegenkwamen.

De Indische moeders van Japanse Nakomelingen werden vaak als troostmeisjes gezien, maar er zijn belangrijke redenen waarom de relaties tussen Indische moeders en Japanse vaders niet met de ervaringen van troostmeisjes moeten worden vergeleken. Het troostmeisjes systeem was een vorm van gedwongen seksuele slavernij georganiseerd door de Japanse staat. Vooral Indonesische maar ook Indische en Nederlandse vrouwen werden opgepakt, in een bordeel vastgehouden, en gedwongen met grote aantallen Japanse militairen verkeer te hebben, en het is niet mijn doel het bestaan van het troostmeisjes systeem te negeren.

De relaties tussen Indische moeders en Japanse vaders zijn echter buiten dit systeem ontstaan, en ook buiten het toezicht van het Japanse militair, omdat privé relaties in het militair niet toegestaan waren. Het gaat hier dus om individuele relaties die los staan van het Japanse militair en zijn doelstellingen tijdens de bezetting. De relaties tussen Indische moeders en Japanse vaders waren persoonlijke relaties en lang van duur. Moeders waren goed bekend met de vader van hun kinderen, en wisten de naam en details over zijn persoonlijke achtergrond. Ook de families van moeders waren vaak bekend met de vaders, omdat de meeste moeders thuis bij hun gezin woonden, waar vaders op bezoek kwamen. Wij weten ook dat Japanse vaders aan moeders en hun familie materiele steun boden in vorm van voedsel en

andere behoeften. Sommigen organiseerden ook medicijnen voor zieke kinderen, en zorgden ervoor dat broers niet opgepakt werden.

In hoeverre een privé relatie tijdens een bezetting en in tijden van materiele nood vrijwillig is, kan natuurlijk worden ondervraagd. Maar wij moeten ook afstand nemen van de opvatting dat elke relatie tijdens de bezetting per definitie gedwongen moest zijn. Veel moeders gaven zelf, op latere leeftijd, aan dat het echter een romantische liefdes relatie was.

Wij weten ook dat Japanse vaders de geboorte van hun kinderen verwelkomden; zij waren vaak jonge mannen, die opgeroepen werden door het militair, en naar oorlogsgebieden waren gestuurd. Velen dachten dat zij nooit levend naar Japan zouden terugkeren en nooit een gezin zouden kunnen stichten. Vaders toonden ook belangstelling voor het welzijn van moeders en pasgeboren kinderen, maar konden, vanwege de capitulatie, niet bij hun gezin blijven. Zij lieten gedenktekens, foto's en adressen achter, en schreven brieven vanuit de krijgsgevangenschap. Een aantal vaders wilden ook samen met moeders en hun kinderen naar Japan vertrekken. Wij weten, bijvoorbeeld, dat in 1946 ongeveer honderd Indisch-Japanse stellen met hun kinderen naar Japan zijn gerepatriëerd. Het gaat hier dus duidelijk om stellen met serieuze relaties, die buiten de antagonistische relaties van de oorlog samen een leven wilden opbouwen.

Niet alle vaders toonden hetzelfde maat van belangstelling en niet alle moeders ondervonden de relaties als liefdes relaties. Maar het is duidelijk dat wij niet alle relaties als gedwongen kunnen afschrijven.

### Japanse Nakomelingen en herinneringen van de Japanse bezetting

Een van de belangrijkste kenmerken van de kinderen die uit deze relaties zijn geboren is dat hun leven sterk is beïnvloed door de oorlogsherinneringen van de Indische gemeenschap. Zoals de film *Arigato*, die later vandaag wordt vertoond, aangeeft, hebben de Japanse

bezetting, en de ervaringen van Japanse kampen diepe littekens en trauma's achtergelaten, die ook in de huidige Indische samenleving nog te voelen zijn.

Japans-Indische Nakomelingen zijn geboren tussen 1944 en 1946, en hebben de oorlog en de bezetting eigenlijk nooit bewust meegemaakt. De meeste Japanse Nakomelingen wisten ook tot latere leeftijd niet van hun Japanse afkomst omdat deze vaak door hun families geheim werd gehouden. Maar toch is hun bestaan en leven sterk door de oorlogsherinneringen van hun familie en gemeenschap gevormd en het is belangrijk zich te realiseren hoe ingrijpend kinderen met Japanse vaders door deze oorlogsherinneringen zijn geraakt.

De meeste Japanse Nakomelingen zijn in Indische gezinnen opgegroeid die sterk door de oorlog gekenmerkt zijn. Veel Indische moeders hebben vaders, broers en omen door de oorlog verloren. De echtgenoten van Indische moeders, en de stiefvaders van Japanse Nakomelingen waren in de meeste gevallen Indische mannen, die tijdens de bezetting in Japanse krijgsgevangenen kampen hadden gezeten. Als krijgsgevangenen werden zij onder andere gedwongen arbeid, geweld en zware ontberingen onderworpen, en hadden daardoor ook vaak met oorlogstrauma's te kampen.

Indische moeders en hun kinderen kwamen daardoor in een tegenstrijdige situatie terecht. Zij hadden immers de oorlog op een heel andere manier beleefd. Terwijl vooral mannelijke familieleden veel onder dwang en geweld onder Japans bevel moesten lijden, waren Indische moeders die buiten de Japanse kampen verbleven, afhankelijk van een vreedzame relatie met Japanners en werkten op Japanse kantoren en werkplekken om hun brood te verdienen. Vrouwen moesten in deze tijd, en in de afwezigheid van vaders en oudere broers, weten op hun eigen manier de oorlog te overleven, en hun gezin en kinderen te beschermen. De aanwezigheid van een kind met Japanse afkomst confronteerde families daarom niet alleen met pijnlijke herinneringen van de Japanse bezetting, maar bracht ook de

tegenstrijdige oorlogservaringen van vaders en moeders naar de voorgrond. Voor kinderen van Japanse vaders waren deze spanningen duidelijk voelbaar.

Ten eerste voelden veel Japanse Nakomelingen zich geconfronteerd door verhalen over de bezetting, en het beeld van een wrede Japanse bezetter in de Indische gemeenschap. Wat kinderen vooral raakte is de manier waarop niet alleen over de oorlog maar ook over de karakter van Japanners in het algemeen werd gesproken. Geweld en oorlogsmisdaden werden niet aan de Japanse regering of militair, maar de karakter van Japanners in het algemeen toegeschreven. Dit betekend dat kinderen zich vanwege hun Japanse afkomst schuldig moesten voelen voor oorlogsmisdaden en een oorlog die zij zelf niet hadden meegemaakt. Kinderen met Japanse afkomst leerden, in andere woorden, zich zelf vanwege hun afkomst te ondervragen.

Tegelijk werd over de afkomst van kinderen, en hun Japanse vader niet of weinig verteld. Hun persoonlijke geschiedenis was daardoor gekenmerkt door de afwezigheid van informatie. Gezien kinderen niet hun eigen afkomst, of de gebeurtenissen van de oorlog kunnen veranderen kon dit een gevoel van machteloosheid en mindervaardigheid veroorzaken.

Het oorlogsverleden speelde ook op andere manieren in het familie leven. Door hun oorlogservaringen voelden zich sommige stiefvaders sterk geconfronteerd door de aanwezigheid van een kind van Japanse afkomst. In een aantal gevallen heeft dit het gevolg gehad van en zeer hardhandige opvoeding van kinderen met Japanse afkomst, die we in onze tijd kind mishandeling zouden moeten noemen.

Er zijn ook kinderen die niet door de nieuwe echtgenoot van hun moeders werden getolereerd. Daarom kwamen kinderen met Japanse afkomst ook in kindertehuizen terecht of bij pleeggezinnen, waar zij zonder de bescherming van hun eigen ouders opgroeiden.

Japans-Indische Nakomelingen hebben daarom niet alleen de trauma's van de oorlog in hun gezinnen meegevoeld. De spanningen rondom hun bestaan hebben ook ingrijpende consequenties voor hun eigen jeugd en relatie met hun gezin gehad. Zij hadden vaak niet alleen een moeilijke relatie met hun stiefvader. Door het verzwijgen van het verhaal over hun Japanse vaders en afkomst werd ook hun vertrouwen in hun moeders aangetast, en moesten kinderen ook hun eigen moeders ondervragen. Kinderen van Japanse vaders hebben daardoor vaak weinig liefde en steun van hun eigen gezin kunnen ervaren en zijn dus niet alleen hun vaders, maar ook het band met hun gezin en gemeenschap kwijtgeraakt.

Wel waren er ook moeders en stiefvaders die hun best deden om kinderen een veilig thuis te bieden, ongeacht van hun afkomst. Ook in deze families hadden stiefvaders vaak veel ontberingen en pijn tijdens de bezetting doorgemaakt. Maar deze stiefvaders wisten hun oorlogservaring van de afkomst van het kind te scheiden. Zij onderstreepten de opvatting dat de geweld en pijn die zij tijdens de oorlog hebben ervaren niet aan de karakter van Japanners of de afkomst van een kind toe te schrijven was. En zij deden hun best de vijandige en afwijzende gevoelens van de oorlogstijd te overkomen, en het kind een veilige jeugd en toekomst te bieden.

Vanuit het oogpunt van kinderen met Japanse vaders was daarom de manier waarop met de gebeurtenissen van de oorlog werd omgegaan centraal voor hun bestaan en welzijn.

De geschiedenis van de Japanse bezetting is in deze opzicht niet alleen een kwestie van gebeurtenissen en feiten. Geschiedenis en herdenking vormen het verhaal van ons bestaan, van wie we zijn, van onze families en gemeenschap, en waar we vandaan komen. De manier van herdenking van de Japanse bezetting kan daarom zowel families en gemeenschappen bij elkaar brengen als uit elkaar scheuren.

## Tot slot

De ervaringen van Japan-Indische Nakomelingen leveren belangrijke inzichten in de gevolgen van de nog steeds gespannen relatie met Japan voor het gezinsleven en voor kinderen met Japanse afkomst.

Kinderen met Japanse vaders zijn niet alleen met een negatief beeld van hun afkomst opgegroeid. Zij zijn ook opgegroeid met het de oorlogsverhalen van hun eigen families en de Indische gemeenschap, maar leerden dat zij, vanwege hun Japanse afkomst, niet bij deze familie en gemeenschap mochten horen.

Door de stilte rondom het bestaan van kinderen van Japanse vaders, en het verzwijgen van informatie over hun vaders en herkomst, is Japanse Nakomelingen ook de mogelijkheid genomen te weten wie zij zijn, en waar zij vandaan komen. Maar Japans-Indische Nakomelingen leveren ook een belangrijk voorbeeld van de mogelijkheid van verwerking en verzoening.

Japans-Indische Nakomelingen hebben organisaties van lotgenoten gevormd, die hun de mogelijkheid bieden hun ervaringen te delen, hun verhaal te vertellen, en deel van een gemeenschap te worden die een gevoel van vertrouwen en veiligheid biedt.

Om het negatieve beeld van Japanners en zich zelf te kunnen overkomen, zijn velen ook op zoek gegaan naar informatie over hun vaders. Velen zijn ook op reis naar Japan gegaan om het land van hun vaders beter te leren kennen. Deze reizen hebben bij velen een diepe indruk achtergelaten: zij konden zich voor het eerst zelf een beeld maken wie Japanners zijn, en ook wat het voor hun betekend van Japanse afkomst te zijn. Ze hebben de afwijzende beelden van de Japanse vijand kunnen overkomen, en daarmee zich zelf ook als Japanner kunnen accepteren.

Maar hun verhaal is niet compleet zonder het verhaal van hun Indische moeders. Immers zijn Japans-Indische Nakomelingen niet alleen Japans, maar ook van Indische

afkomst. Gezien het datum van deze lezing op de internationale vrouwendag valt lijkt het me een belangrijke moment om ook over de ervaringen van de Indische moeders, als deel van de geschiedenis van Japanse bezetting te reflecteren. Moeders wisten een moeilijke tijd zonder de bescherming van hun vaders en oudere broers te overleven, en hebben op hun eigen manier hun gezin en kinderen bescherming geboden. Zonder de pijnlijke ervaringen van anderen te negeren, lijkt het belangrijk ook de oorlogservaringen van moeders te erkennen, en te respecteren. Ook de ervaringen van vrouwen en moeders horen bij de geschiedenis van de Japanse bezetting.

Als kinderen met zowel Japanse als Indische afkomst sporen Japans-Indische Nakomelingen ons aan de spanningen en conflicten van de Japanse bezetting te verwerken en naar een gezamenlijke toekomst te streven. Het gebrek van verzoening heeft niet alleen het gevolg van een gespannen relatie met Japan, maar heeft ook tot spanningen binnen Indische families geleid, en Indische kinderen van Japanse vaders van hun families en gemeenschap buitengesloten. Ik hoop dat deze bijeenkomst ons de gelegenheid bied over de ervaringen van Japans-Indische Nakomelingen en hun plaats in de Indische geschiedenis en samenleving te reflecteren.